

נושאי רותב ליהידה 6

ישראל והעמים

יחידה 7 עומדת בסימן המעבר משליטה אשורית לשליטה בבליה. ממלכת יהודה התקשתה לשמור על עצמאותה ונאלצה לבחור באחת משתי האפשרויות - מרד או כניעה. היחידה פותחת במנשה שנכנע לאשור, שלא כחזקיה אביו שמרד בהם (מסע סנחריב). כניעתו העמוקה לוותה בהכנסת הפולחן האלילי (האשורי) לממלכת יהודה. טיהור הממלכה מהפולחן האלילי בימי יאשיהו, עשוי להיות קשור בהיחלשותה של האימפריה האשורית. בסוף ימיו ניסה יאשיהו לעצור את צבא מצרים שיצאו להילחם יחד עם האשורים בבבלים. ניסיון זה לא צלח ויאשיהו נהרג בידי המצרים בקרב במגידו, השוכנת על דרך הים הבין־לאומית.

לתקופה קצרה ניסתה מצרים לחזק את מעמדה אל מול הכוח הבבלי העולה והיחלשותם של האשורים - לאחר מותו של יאשיהו, ומלכותו הקצרה של יהואחז בנו (שמלך בסך הכל שלושה חודשים), הומלך מטעמו של פרעה נכו מלך מצרים בן אחר של יאשיהו למלך על יהודה ושמו שונה בידי מלך מצרים ליהויקים כאות לשליטה ובעלות. השינויים הגאופוליטיים באזורנו הוכרעו בקרב כרכמיש, שעל נהר פרת. צבאות אשור ומצרים נסוגו מפני הבבלים, ובעקבות ניצחונם בקרב זה השיגו הבבלים את השליטה על האזור. הקרב התרחש בתחילת ימי יהויקים מלך יהודה, בשנה הרביעית למלכו (605 לפנה"ס). מכאן ואילך הלכה ונחלשה ממלכת יהודה.

מלכי יהודה האחרונים ניסו לפרוק את עולו של נבוכדנצר, מלך בבל. החל מיהויקים וכלה בצדקיהו מלך יהודה. אך בכל פעם ספגה יהודה מכה קשה יותר עד לחורבנה הסופי בסוף ימי צדקיהו.

הבבלים הגלו בשלבים את תושבי הממלכה לבבל, החל מגלות החרש והמסגר, היא גלות יהויכין, מייד לאחר הכנעת מרד יהויקים, וכלה בסוף ימי צדקיהו עם הכנעת המרד. בו בזמן פגעו הבבלים קשות בבית המקדש, החל בשוד אוצרותיו בסוף ימי יהויקים ובימי יהויכין, וכלה בשריפתו וחורבנו בסוף ימי צדקיהו.

לאחר החורבן השאירו הבבלים אוכלוסייה של חקלאים שישמרו על תנובת הארץ, ויאפשרו להם להמשיך ולגבות מיסים, ושמו בראשם את גדליהו בן אחיקם, כמושל הארץ מטעמם. אולם לאחר הירצחו בידי אחד ממנהיגי הצבא שנותרו לאחר החורבן, ברחה שארית האוכלוסייה היהודית למצרים.

”וַיֵּלֶךְ יְהוֹדָה מֵעַל אֶדְמֹתָיו” (כ”ה, כ”א) - פסוק זה מסכם את התהליכים ההיסטוריים שהתרחשו בספר מלכים - עם ישראל התקשה לשמור על עצמאותו המדינית ואף על אחיזתו בארץ עם עלייתן של האימפריות הגדולות אשור ובבל. האימפריה האשורית הגלתה את עשרת השבטים וממלכת ישראל הפכה לחלק מן האימפריה האשורית. האזורים הנרחבים של ממלכת ישראל התרוקנו כמעט לחלוטין מיושביהם הישראלים. הישרדותה של ממלכה יהודה באותם ימים התאפשרה רק בדרך נס (מסע סנחריב). עם עלייתם של הבבלים הושלם תהליך ההגליה של עם ישראל מארצו, בהגלייתן של השכבות החזקות בממלכת יהודה בימי יהויכין (גלות החרש והמסגר). ההגליה לבבל של יושבי ירושלים בהכנעת מרד צדקיהו, ובריתם של חקלאי הארץ למצרים לאחר רצח גדליהו. פתח של תקווה לשינוי עתידי היה בימי אויל מרוך מלך בבל, כאשר הוא הוציא לחופשי מן הכלא את יהויכין מלך יהודה שהוגלה לבבל בידי נבוכדנצר.

עקרון הסיבתיות הכפולה

עיקרון הסיבתיות הכפולה בא לידי ביטוי ביחידה 7 כמה פעמים. בפעם הראשונה בימי יהויקים ופעם שנייה בימי צדקיהו. בפרק כ”ד בפסוק ב’ הכתוב מציג את ההיבט הרוחני - הפגיעה של מלך בבל ביהויקים (בידי גדודי כשדים, מואב, ארם ועמון) הייתה עונש מאת ה’. יהויקים המשיך בדרכו של מנשה, שעל חטאיו (המפורטים

שם בפסוקים ג'-ד') נגזרה גזרת החורבן. בהיבט המדיני הפגיעה של מלך בבל ביהויקים קשורה גם למהלכיו הפוליטיים. יהויקים מרד במלך בבל (פסוק א') ולכן מלך בבל שלח כוח צבאי להעניש את המלך הסורר באמצעות הגליה.

בימי צדקיהו החורבן של הממלכה מוצג אף הוא בשני היבטים. בהיבט המדיני הוא נבע מתגובת נבוכדנצר מלך בבל למרד צדקיהו (כ"ד, כ; כ"ה, א'-כ"א), ובהיבט הרוחני הוא היה ביטוי לעונש מאת ה' על חטאי צדקיהו (כ"ד, י"ט-כ'). אפשר להוסיף על כך גם את הפסוקים המקשרים בין חטאת מנשה לבין חורבן הממלכה והמקדש (כ"א, י"א-ט"ז; כ"ג, כ"ו-כ"ז; כ"ד, ג'-ד').

עבודה זרה

שיאה של ההידרדרות הדתית בממלכת יהודה היה בימי מנשה, שבדומה לאחז סבו הכניס פולחן אלילי למתחם המקדש. והוא אף הגדיל לעשות והכניס פסל למקדש עצמו, ובכך הפך אותו לבית מקדש אלילי. ההידרדרות הרוחנית הייתה כרוכה גם בשפיכות דמים וברצח חפים מפשע בידי המלך. על מעשיו הנפשעים נגזרה גזרת חורבן על ירושלים והמקדש וגזרת גלות מהארץ.

נכדו יאשיהו עשה מהפכה דתית וטיהר את המקדש והממלכה מעבודה זרה. הוא חיזק את הברית עם ה' וערך כינוסים גדולים בבית המקדש המטוהר. תהליך החזרה בתשובה של יאשיהו הצליח לסחוף אחריו רבים מיושבי הממלכה, ודחה את ביצוע גזרת החורבן לאחר ימיו של יאשיהו.

הקשר בין המצב הרוחני למצב המדיני

הכתוב קשר במפורש בין חטאי המלכים, ובראשם מנשה, לבין היחלשות המצב המדיני של ממלכת יהודה. קשר זה בולט במיוחד החל מימי יהואחז בן יאשיהו שעשה הרע בעיני ה' ופרעה נכו מלך מצרים הטיל עליו מס כבד. בהמשך קשר הכתוב בין חטאי יהויקים ומנשה לבין הפגיעה של גדודי בבל ושותפיה ברחבי ממלכת יהודה. בימי צדקיהו קשר הכתוב בין חטאי המלך שעשה הרע בעיני ה' לבין החורבן של הממלכה והמקדש.

לעומת זאת הכתוב לא עוסק במצב המדיני בימי מנשה ויאשיהו. בימי מלכים אלו אירעו תהפוכות רוחניות דרמטיות ונראה שהכתוב רוצה למקד את תשומת ליבנו בתהפוכות אלו - בחטאיו החמורים של מנשה ובהשפעתם על הדורות הבאים, ובהמשך, להבדיל, בצדקותו של יאשיהו.

בית המקדש

ביחידה 7 נסגר המעגל שנפתח בראשיתו של ספר מלכים. במלכים א' למדנו על בניית המקדש בידי שלמה. ביחידה שלפנינו למדנו על הסיבה המרכזית שבעטייה חרב המקדש - "חטאת מנשה". כבר בימי מנשה נחרב המקדש, מבחינה רוחנית לפחות, עם הכנסת פולחן אלילי לתוך המקדש עצמו והגזרה האלוקית שנגזרה בעקבות המעשה. בהמשך ראינו שהתממשה גזרת החורבן.

בית המקדש היה גם מרכז של אוצרות יקרים שאויבי הממלכה השתוקקו להם. ביחידה 2 למדנו על רחבעם בן שלמה ששיחד את שישק מלך מצרים ונתן לו מאוצרות המקדש (מלכים א' י"ד, כ"ה-כ"ו). ביחידה 5 למדנו על יהואש מלך ישראל שנלחם באמציה מלך יהודה ובמהלך המלחמה לקח מאוצרות בית המקדש (מלכים ב' י"ד, י"ג-י"ד). ביחידה 7 למדנו על נבוכדנאצר ששדד את אוצרות המקדש בשיטתיות, החל מימי יהויכין (אז נלקחו הכלים היקרים שהיו עשויים או מצופים זהב וכסף) וכלה בימי צדקיהו (אז נלקחו הכלים שהיו עשויים או מצופים נחושת).

בית המקדש עמד על תילו יותר מארבע מאות שנה (לפי חז"ל 410 שנים) והיה צורך לחזקו מדי פעם. הדבר הראשון המסופר על יאשיהו מלך יהודה הוא תיאור בדק הבית שערך למקדש (פרק כ"ב). בבדק הבית נמצא במקדש ספר תורה והימצאותו עוררה התרגשות גדולה בממלכה וחוללה מפנה רוחני חשוב. המקדש טוהר משרידי הפולחן האלילי, ויאשיהו כינס לחצר המקדש את העם לשמוע את הקריאה מספר התורה ולכרות ברית מחודשת בין העם לה'.